

BUITEN

28^E JAARGANG N^O. 23

ZATERDAG 9 JUNI 1934

GEZICHT OP DE ZUIDZIJDE VAN DEN WIJENBURCH BIJ ECHTELD
(BIJ HET ARTIKEL: „TUSSCHEN TWEE RIVIEREN — DE NEDER-BETUWE”)

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

LINNAEUS' VERDIENSTE, DOOR GEERTRUIDA CARELSEN	BLZ. 266—267
SOUVENIR, UTRECHT, HET ROSARIUM (GEDICHT), DOOR WS.	BLZ. 267
ONTLUIKEN (GEDICHT) DOOR JOANNES REDDINGIUS	BLZ. 267
DE TIJD, DOOR WS.	BLZ. 267
LENTE IN DE DUINEN, DOOR TRIXIE	BLZ. 267, 276
TUSSEN TWEDE RIVIEREN — DE NEDER-BETUWE (II) (GEÏLL.), DOOR L. SPRUIT	BLZ. 265, 268—270
HET LEVEN OP EEN VULKAAN IN DE MINAHASSA (GEÏLL.), DOOR J. H. R. BROEDER	BLZ. 270—272
OVER ZEEËGELS EN HUN VERWANTEN (GEÏLL.), DOOR DR. H. ENGEL	BLZ. 272—273
KARPATHISCH RUSLAND, LAND VAN TEGENSTELLINGEN (GEÏLL.), DOOR IR. J. C. DE VRIES	BLZ. 273—275
BLOEIENDE LIJSTERBES EN SLEEDOORNBLOESEM (ILL.)	BLZ. 276

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74—76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventuele terugzending.
Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Linnaeus' verdienste

DOOR GEERTRUIDA CARELSEN

PRINS der Botanica", heeft men Linnaeus wel eens genoemd. Zeker. Eén der prinsen is hij op zijn terrein geweest: één der voorgangers, der baanbrekers, der pioniers. Bij het thans levende geslacht is zijn roem een weinig aan het tanen, omdat de wetenschap over zijn inzichten is heengegroeid. Wie zijn verdienste zuiver wil begrijpen, moet hem zien in het licht der geschiedenis van natuurkundige, meer speciaal van plantkundige studie.

De moderne plantkunde dagteekent uit de zestiende eeuw: ook op dit gebied de tijd der „Renaissance". Gedurende de middeleeuwen had men zich beperkt tot het raadplegen van geschriften der „Ouden", zegge der Grieken en Romeinen, die op hun beurt hun kennis baseerden op die der oude Arabieren. Omstreeks 1550 begon men in Duitschland (Otto Brünfels, Hieronymus Bock, Leonard Fuchs) de inheemsche planten van voren af aan zelfstandig te beschrijven en naar de natuur af te beelden. Doch behalve het gezag der „Antieken" diende nog iets anders overwonnen te worden, namelijk de gewoonte om de plantkunde alleen te bestudeeren met het oog op geneesmiddelen. Die boei te breken is de verdienste geweest van een omstreeks dien zelfden tijd in de Zuidelijke Nederlanden optredend driemanschap: Remmert Dodoens, Charles de l'Ecluse en Mathias de l'Obel. Als geleerden zijn zij meer bekend bij hun latijnsche namen: Rembertus Dodonaeus, Carolus Clusius en Mathias Lobelius.

Tot ons, Nederlanders, staat Dodonaeus het naast van de drie, omdat hij in zeker opzicht onze landgenoot was. Deze, in zijn tijd „wytvermaerde Doctor", te Mechelen geboren, stamde af van Friesche voorouders en, na lijfarts van Keizer Maximiliaan II en diens zoon Rudolf te zijn geweest, eindigde hij zijn loopbaan als hoogleeraar te Leiden. Daarbij komt, dat hij de eerste is geweest, die, om de plantkunde ook voor ongeleerden toegankelijk te maken, zijn vermaard „Cruydtboek" heeft geschreven in de Vlaamsche taal. Deze democratische bom barstte in zooverre verkeerd, als nu weer de geleerden in andere landen het niet konden lezen; maar in die leemte voorzag Clusius door het boek in het Fransch te vertalen, waardoor het ook buitenslands leesbaar werd.

Dodonaeus' schriften leggen getuigenis af van een opmerkingsgave en een ijver en toewijding en nauwgezette woordenkeus bij de specialisering van alle hem bekende planten, waarvoor wij niet anders dan bewondering kunnen hebben. Maar tevens treft ons een verwardheid, die blijkbaar den auteur zelve wel eens benauwd heeft. Het boek bestaat uit

zes deelen. Het eerste daarvan „inhoudt de Beschryvinghe van meest alle de Cruyden, die onder gheen seker geslacht begrepen en kosten worden, veele van dewelken seer nut sijn om allerlei ghebreken te gheneshen ende van sommige Wondtercruyden gheenoemt worden". Het tweede deel: „de Bloemen, Kranskruiden, welriekende ende Kroonskens dragende cruyden". Het derde deel: „Van de Wortelen, die men in de medicijne ghebruickt; van de Klimmen, Winden ende Klokskens; ende ook van allerhande vergiftigh oft hinderlyck ghewas, ende van de Varen, Mossen, ende Campernoeliën". Het vierde deel: „van 't Koren ende Grassen, Pluckvruchten ende Haavvruchten, ende ook van de Cruyden die in de vochtighe ende waterachtighe plaetsen, oft ook in 't water zelf wassen". Zoo gaat het voort, ook bij de onderverdeling: door elkaar, beurtelings naar den uiterlijken vorm der planten en het gebruik, dat er van wordt gemaakt, naar haar groeiplaats en allerlei bijkomende omstandigheden.

Gelukkig, dat er een alfabetische lijst in zes verschillende talen in het Cruydboeck is, anders zou het onmogelijk zijn, de eene of andere plant op te zoeken. Merkwaardig is de nomenclatuur van de „Stucken der gewassen". Als zoodanig werden onderscheiden: „Wortel, Stronck, Scheuten, Block ofte Tronck, Schorse, Houdt, Strepen, 't Herte, Mergh, Steel, Blatt, Bloem, Knoppe, Draeykens (de kleine Veselingkens, dewelcke de draeyen niet onghelyck zijnde, van het binnenste der Bloemen uyt de Knoppen uytbreken); Noppen (de puntkens oft nopkens, die gemeynlick wat dickachtig sijn ende op het hoogste van de Draeyckens hangen); Endekens (de onderste deelen van de bloembladeren) Katteken (tegen dat langhwerpig rondt zynde, in de plaetse van de Bloeme afhangt); Vrught, Bol, Bolleken, Haeuwe, Croonen, Stuyfkens, Pappus (in 't Latijn datghene, wat na sommige cruyden overblijft als de bloeme vergaet, waerby het saedt is, 't welck men oock seer wel met wolachtigh hayr gelycken magh ende daarvan Stuyfkens oft Stuyverkens noemen".

Ik schreef dit een en ander letterlijk over uit een editie van 1644, waarlijk niet om den schrijver van dit oude boek belachelijk te maken; daarvoor heb ik veel te veel eerbied voor hem en zijn ernstigen arbeid. Maar ik wou even toonen op welken botanischen bodem Linnaeus stond, toen hij zich in de volgende eeuw op wetenschappelijk gebied begon te bewegen.

Wie aangaande deze vóór-Linnaeische botanie een ernstiger studie wenscht te maken, dien verwijs ik met veel waardering naar de onderhoudende levensbeschrijving van Clusius (1526—1609) door Dr. F. W. T. Hunger ('s Gravenhage, Martinus Nijhoff 1927).

Hierboven heb ik er op gewezen, hoe de botanische wereld er uitzag, toen Linnaeus (1708—1778) er zijn intrede deed.

De kennis van planten vermeerderde en verdiepte zich, maar zonder dat het lukte daarin een doelmatige orde te brengen. Men mag wel zeggen: alle deskundigen snakten naar orde, doch zij slaagden er niet in, die te scheppen. A. B. en C. spanden op dit gebied hun beste krachten in, zagen echter telkens, dat die beste krachten faalden. Merkwaardig is, dat zij er allen naar streefden, het plantenrijk in te deelen naar „natuurlijke familiën", waardoor gewassen, die naar hun geheele natuurlijke verschijning bij elkaar behooren, ook samengevoegd konden worden, — zooals dit later is bereikt met b.v. de Lipbloemigen, de Vlinderbloemigen, de Samengesteldbloemigen — maar zij zagen steeds weer in, dat het hun onmogelijk was, dit consequent, over de gansche linie, door te voeren.

Ook Linnaeus heeft dat ondervonden.

„Onze Ridder¹⁾ heeft insgelijks geoordeeld, dat de Natuurlijke Methode in het opstellen van een Systeem der Kruidkunde het voorname Oogpunt moesten zijn; doch het is Z. Ed. zo min als den anderen gelukt, dit doel te treffen. „Lang" (zegt hij) „heb ik ook gearbeid om eene Natuurlijke Methode te vinden, en ben wel aanmerkelijk gevorderd, doch heb niet kunnen voltooien, zullende daarmede voortgaan zoolang ik leef".

Bewonderenswaardig is zijn standvastigheid in het worstelen met zijn stof. Eénmaal heeft hij iets gelanceerd, dat op een grap gelijkt: op een humoristische verpoozing te midden van voortdurende mislukkingen. Hij wierp toen het denkbeeld op, de „Ingezeten des Plantenrijks" teekachtig in te deelen op de volgende wijze:

„De Palmen, Vorsten, uitmuntende door hunne ontzaglijke hoogte en ongetakt blijvenden stam, die met altoos groenend

¹⁾ Ik citeer uit Dr. M. Houttuin's „Natuurlijke Historie volgens het samenstel van den Heer Linnaeus (2e deel, 1ste stuk, blz. 176) Amsterdam, bij de Erven F. Houttuin, MDCCLXXIII.

loof gekroond is. De *Bolplanten*, Hovelingen, pralende met heerlijke statiekleeders, om tot glorie van het Rijk te strekken. De *Kruiden des Velds*, de Edelen, een jaarlijksch gewas uitmakende van velerlei gestalte. De *Boomen*, die de bosschen uitmaken, de Staten; men vindt ze omringd door hunne die-naars en beschut door een wacht van Soldaten, namelijk de doornachtige gewassen, welke zich dikwijls om de stammen en takken strængelen; ook ontbreekt het hun niet aan Tafelschuimers, namelijk de Woekerplanten. De *Grasplanten*, het Landvolk, de kracht en steun des Rijks, die, hoe meer zij besnoeid en vertreden worden, des te meer in getal toenemen. De *Varens*, werklieden, die 't zaad op den rug dragen. De *Mossen*, Slaven, met geschubd loof en huikjes op het hoofd, die schraal zijn en honger lijden, moeiende zich behelpen op plaatsen, welke voor de anderen ongeschikt zijn. De *Wieren*, Duikelaars, bijna ongekleed, zonder optooisel of fraaiheid. De *Paddenstoelen*, het Uitschot des Rijks, dat zich niet toelegt dan op stelen en rooven; zij komen in den herfst te voorschijn, dus als 't ware in den nacht, als de anderen slapen".

Maar, alle jolijt op een stokje, men diende nu eens eindelijk tot een, zij het niet volmaakte, dan toch bruikbare conclusie te komen. Niet heel lang was het nog geleden dat men belangrijke ontdekkingen gedaan had omtrent die „Draeykens" en „Veselingkens" en „Nopkens", die Dodonaeus in bijna alle bloemen gevonden, en zoo zorgvuldig beschreven had, maar zonder hun doel te begrijpen. Men wist nu, dat zij de bevruchttingsdeelen waren, dus de eigenlijke spil, waarom alle plantenleven draait. Reeds waren eenige botanici op de gedachte gekomen, dit feit als uitgangspunt voor een stelselmatige in-deeling aan te grijpen. En nu was het Linnaeus, die dit denkbeeld het krachtigst aangreep en het op de meest wetenschappelijke wijze doorvoerde. Hij zag wel in, dat dit werk ook niet zonder onvolmaaktheid zou wezen, en de aanmerkingen daarover werden hem niet bespaard; maar het besef, dat hij er toch de wetenschap een dienst mee deed, aan het eindeloze dralen een einde te maken en een eenigszins vasten grondslag voor studie te opperen, hielp hem over allen tegenstand heen.

„Nooit" — schreef hij volgens Dr. Houttuijn — „ben ik tegen mijne tegenstreevers uitgevaren. Derzelver bittere scheldwoorden, beschuldigingen, bespottingen, uitjouwingen, welke in alle Eeuwen de belooning des arbeids van veel voortreffelijker Mannen geweest zijn, heb ik met een gerusten geest verdragen . . . 't Geen mij van mijnen Leeftijd nog overschiet, zal ik gerust aan nuttiger Waarnemingen te koste leggen. De Zaaken der Natuur hebben dit bijzondere Voorrecht, dat, gelijkerwijs de Dwaalingen, in dezelve begaan, van niemand verdedigd, zo de Waarheden, op Waarnemingen berustende, zelfs van de geheele Geleerde Wereld niet vertreden kunnen worden. Ik beroep mij derhalve op het oordeel van de laate Nakomelingschap".

Wij, die tot deze „Nakomelingschap" behooren, mogen er ons over verheugen, dat hij èn bij vele tijdgenooten èn lang daarna, veel voldoening van zijn baanbrekerschap heeft gehad. En wie een sterken indruk van zijn nobele persoonlijkheid wil krijgen, verzuime niet, bij een eventueel uitstapje naar Scandinavië, de universiteitstad Upsala te bezoeken, waar hij vele jaren lang hoogleeraar is geweest en door zijn zoon, in zijn geest, in dat ambt werd opgevolgd. Op tien kilometer afstand van Upsala ligt, in volle landelijkheid, zijn zomerverblijf Hammerby. Daar, zolang hij vermocht, ging hij voort met tijd en krachten aan „nuttige waarnemingen te koste te leggen". En in zijn studeerkamer, boven zijn schrijftafel, hangt in verband daarmee een geëncadreerde, zelf geschreven zinspreuk: een voornemen om „iederden dag werkzaam en dankbaar te genieten".

SOUVENIR

HET ROSARIUM

UTRECHT

Er groeien rozen langs de smalle paadjes; pleintjes van rozen zijn er, rozenstráátjes; de rozen klimmen langs een ijzeren boog donkerrood, wit en zachtrose naar omhoog, en maken zóó een grappig rozenpoortje . . . Ach ja, 't is romantiek! Maar het bekoort je als lieve dingen uit vervlogen tijd. Je meesmuilt, als je door de poortjes schrijdt, en voelt je wat gênant, als je daar zit en tóch geniet van al die rozen, donkerrood en wit . . .

Ws.

ONTLUIKEN

DOOR JOANNES REDDINGIUS

Nu wil ik weêr de schoone zon beminnen
en lucht-azuur, bloemen en bloemengeuren
en blij doen zijn de velen, die nog treuren,
wie droefheid zonk en matheid in de zinnen.

De menschen lijden, weten niet te winnen
en dralen om hun schat in zich te keuren,
goud van niet-goud te scheiden; groot gebeuren;
zij worden vrij door moedig zinvol zinnen.

In de' afgrond van mijn hart ben ik gedoken
en heb een woord van waarheid toen vernomen
en keerde weêr tot menschen, bloemen, boomen

En stralend is een bloem in mij ontkoken.
Nu is het mij of gouden glansen zweven
en ik verfiind als denker stil mag leven.

DE TIJD

IK ben verhuisd, en sedert die gewichtige gebeurtenis twijfel ik eraan, of er nog zooiets als tijd in de wereld is. Vóór mijn huis strekken zich de bouwlanden uit, tot aan de verre stad. En achter mijn huis, als een somber decor van den tuin, verheffen zich de sparren van het plantsoen. En die doen mij nu juist aan den tijd twijfelen. ☼ Ze zijn altijd eender. ☼ Des avonds steken hun hooge toppen tegen de lentelucht, waarin de maan glanst, en door hun donkere takken twinkelen de groote sterren. Des morgens schijnt de zon er op met een orangerood licht. Des middags staan zij bronsgroen tegen het frivole blauw van de voorjaarslucht met de blanke wolken. De schemering daalt, en het vredige rood van zon en hemel brandt laag achter hun neerhangende takken. En dan komt de nacht weer, en de morgen, en de middag en de avond, al maar door. ☼ Maar de sparren veranderen niet. Ze zijn nooit kaal, ze worden niet plotseling groen in een lenteregen, ze hebben geen bloemen, die ontbotten en afvallen. Zoo — op een afstandje tenminste — zijn ze het onveranderlijkste, dat zich laat denken. Geen uur van den dag geven ze aan, geen seizoen, niets. Ze hebben iets van de eeuwigheid over zich. ☼ Onze levens gaan hun gang. Wij staan op, en werken, en eten en gaan slapen, en in de groote wereld om ons heen worden schokkende gebeurtenissen gecomprimeerd in een minimum tijdsbestek. ☼ Maar de sparren hebben den tijd wel, misschien hebben zij in het geheel geen tijd, omdat zij er buiten staan, of leven zij in een rythme van welks traagheid ik mij geen voorstelling kan maken. ☼ Nu is de avond gekomen. De maan staat als een blinkende spiegel aan den hemel. En onvermoeid wuiven de toppen der sparren in den lichten wind naar de sterren. Ws.

Lente in de duinen

DOOR TRIXIE

DAAR is geen terrein waar je de lente zoo op den voet kunt volgen als in de duinen. Het proces van ontwaken gaat er langzamer dan op de meer beschutte plaatsen, waar misschien een boschje, een hooge tuinmuur of een huis bescherming biedt tegen de ruwe windvlagen, die met hun ijzigen adem te niet willen doen, wat de zon schept en tot leven brengt. In de duinen hebben wind en zon gelijke rechten en gelijke kansen: vandaag wint de een het en morgen de ander. ☼ Al heel vroeg in het voorjaar zie je de kleur van de dorre boomen en struiken veranderen van een grijsachtig zwart tot een donker, roodachtig paars, dan weet je dat de lente komt, dat het niet lang meer zal duren of er bengelen overal de donzige, kleine katjes.

(Slot op blz. 276)

DE WIJENBURCH BIJ ECHTELD. ACHTER- EN ZUIDGEVEL

TUSSCHEN TWEE RIVIEREN

DOOR L. SPRUIT

DE NEDER-BETUWE (II)

BEURTELINGS liggen de dorpen ten noorden en ten zuiden van de Linge; aan de zuidzijde is een hooge, zware, sterk begroeide dijk, waartegen de boerderijen liggen. Doordat nu de Linge zoo sterk kronkelt en de dorpen om-en-om op noorder- en zuideroever liggen, staan we ieder oogenblik voor aardige gezichten op boomgroepen, waar een spits torentje nog uit opsteekt, op stroodaken die juist boven de kruin van den dijk kijken of op een van die grappige kleine veertjes, die de verbinding tusschen de beide oevers onderhouden. De Linge, die in de Over-Betuwe zoo verscholen leek en nauwelijks opviel, is hier een echte rivier, heusch vrij breed en bijna overal door boomen of laag hout begrensd. En wat er aan menschenlijke nederzettingen is in dit land, ge kunt het saamgetrokken vinden aan de Linge-oevers. Een fiets-tochtje langs den Linge-dijk van Geldermalsen tot Ackooy is zeer zeker de moeite waard! ☞ Ackooy bezit een mooie kerk en is de geboorteplaats van Jansenius, die er in 1585 ter wereld kwam. — Dit is de uiterste grens van onzen Linge-tocht, want hier staan we voor den zwaren dijk van Gorcum naar Culemborg en dit is de westgrens van de Neder-Betuwe. ☞ We kunnen onze onderzoekingen ook ten oosten van Geldermalsen uitstrekken en dan belanden we al gauw bij Kapel en Kerk-Avezaath. Was het hier niet, dat onze Koningin haar hoofdkwartier had tijdens de groote herfstmanoeuvres in den oorlogstijd? ☞ We zwerven zoo'n beetje om Tiel heen; dat is ditmaal verboden terrein voor ons, want al is de grens niet precies te trekken, Tiel behoort toch stellig tot de Tielerwaard! 't Is een wirwar van dijken en wegen hier; het eenige dat vrijwel rechtuit gaat is de groote weg van Tiel naar Eek en Wiel, dus precies zuid-noord. We steken dien over en trekken verder oostwaarts tot Echteld. Hier vinden we een kasteel, de Wijnenburch. Over den oorsprong schijnt men het niet heelemaal eens te zijn. 't Eerste slot heet in 1171 gesticht te zijn, terwijl het tegenwoordige gebouw van de herbouwing in de 17de eeuw dateert. Het huis spiegelt zijn trapgevels en

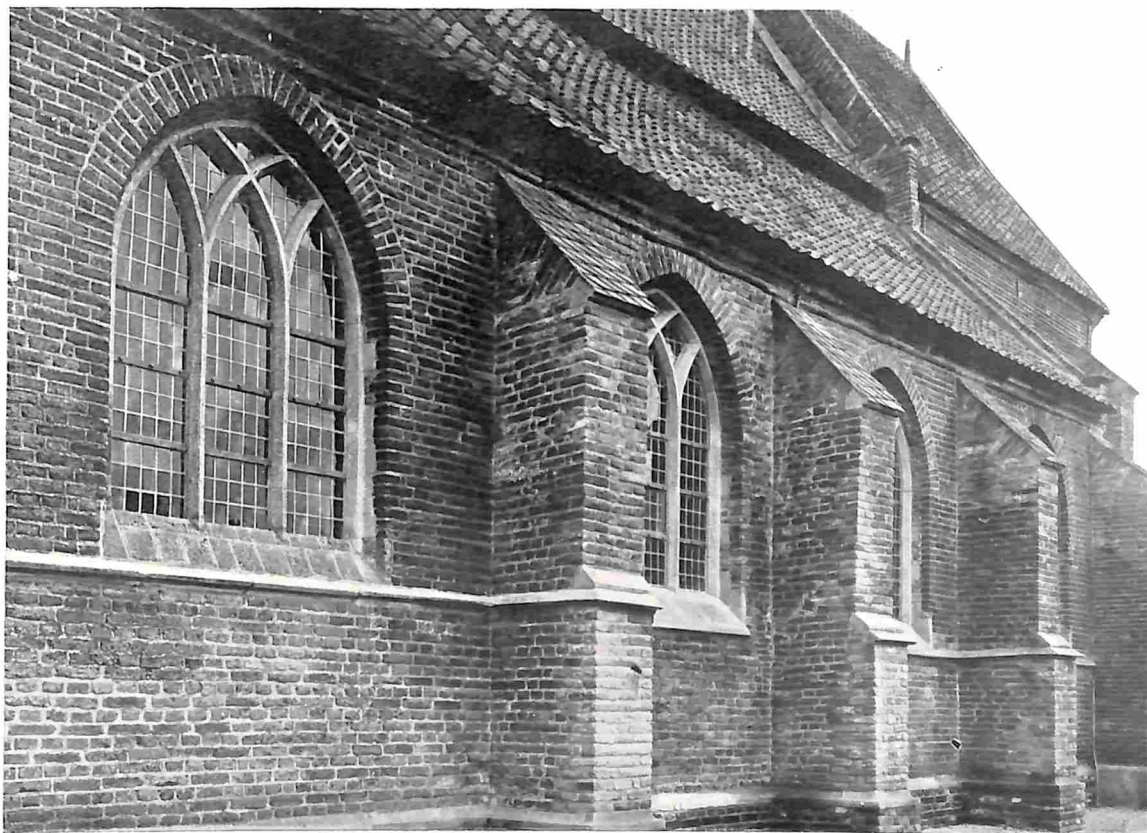
verweerde muren in een donkere gracht; het ziet er geheimzinnig uit en onwillekeurig moeten we denken aan de verhalen, die dit huis in verband brengen met het oude slot van Teisterbant; wie zal zeggen of de mooie keldergewelven nog niet tot de fundamenteën van dat legendarische kasteel behooren! ☞ Want, zooals iedere landstreek, heeft ook de Betuwe haar legenden. Men zou het niet verwachten in dit land, dat er op 't eerste gezicht zoo nuchter uitziet. Wordt er in de Over-Betuwe gefantaseerd rondom den Doornenburg en in mindere mate de Steenkamer, de Neder-Betuwe heeft Teisterbant, waarover allerlei verhalen de ronde doen. ☞ 't Eigenlijke grondgebied lag overigens niet bij Echteld, maar bij Erichem, tusschen Tiel en Buren. 't Was een heel oud graafschap, dat misschien zoo oud is als het land zelf en ontstaan, zoodra de streek eenigszins bewoonbaar werd. De laatste graaf, Anfridus van Teisterbant, werd kloosterling en in 994 bisschop van Utrecht. Bij gebrek aan opvolgers kwam het graafschap Teisterbant toen aan Gelre. — Anfridus was overigens van zichzelf ook alweer geen echte Teisterbant; dit geslacht was — als we de legende gelooven mogen — al veel vroeger uitgestorven. De verhalen spreken van Beatrix, laatste erfgeenname in rechte lijn, die gehuwd was met Diederik van Kleef. Het graafschap kwam toen in het bezit van dit laatste geslacht, in vrouwelijke linie dan weer, want Diederik en Beatrix kregen geen zonen; alleen een dochter, Beatrix II, die zich om Teisterbant niet veel bekommerd schijnt te hebben, want we vinden haar in 713 in Nijmegen terug, waar ze . . . het Valkhof verdedigde tegen allerlei vijanden! ☞ De historie wordt nog wonderlijker. Een zwanenridder verscheint ten tooneele. Hij ontzet Beatrix II en huwt haar. Later meer terug te vinden. In sommige verhalen heet het, dat hij in 732 onder Karel Martel bij Poitiers sneuvelde in den strijd tegen de Saracenen, maar dat kan heel goed een verzinzel zijn, want iedere held die zich respecteerde, heette tegen de

DE WAALDIJK BIJ HET KERKJE VAN IJZENDOORN

Saracenen te vechten, ook al waren die in zijn tijd heelemaal niet te bekennen! ☞ Maar wát doet Lohengrin in het Betuwsche land? De verhalen zijn verward en duister, maar eigenaardig is het, dat Beatrix II van vaderszijde tot het geslacht Kleef behoorde, en met de historie van den zwanenridder is Kleef, zooals we weten, ten nauwste verbonden. ☞ Dit is één van de raadselen van het rivierenland. Heel waarschijnlijk is er geen historische grondslag voor de geschiedenis van Beatrix en Elius te vinden; maar 't is al voldoende te weten dat er ook in dit lage land wonderlijke verhalen gesponnen zijn. Later zullen we misschien gelegenheid hebben, in de Tielervwaard een dergelijke fantastische historie tegen te komen. Daar gaat het dan om niemand minder dan . . . Dr. Faust! ☞ Bij IJzendoorn, in het oosten, is het landschap bijzonder mooi. Voortdurend kronkelen de wegen; hooge en lage dijken, hier en daar zwaar beplant, voeren ons op en af in het land. Zooals het 15de eeuwsch kerkje van IJzendoorn daar weggestopt ligt tusschen zware boomen en bloesemend vruchthout! ☞ Hier komen we ook den zwaren rivierdijk weer tegen, die heel de Waal langs het land tegen overstrooming beveiligen moet — en het gelukkig meestal doet ook! ☞ Ochten is het uiterste puntje van de Neder-Betuwe; het ligt volop in de wilgen en de vruchtboomen en we hebben een prachtig uitzicht van den dijk af op de rivier. Ginds bij Ooy is weer een steenbakkerij. Rijk is het niet hier aan den waterkant. De loonen van de steenbakkers zijn laag en er heerscht ook hier zoo'n malaise! ☞ Aan den noordkant hebben we Eck en Wiel, met het bekende veer en een onlangs goed gerestaureerd kerkje. Wanneer zou hier een vaste verbinding komen? De groote weg op Tiel aan kan heel wat verkeer ver-

werken en wie weet of zij nog niet eens deel uit zal maken van een rechtstreeksche verbinding Amersfoort—den Bosch! Nu er eenmaal zoo mooi begonnen is met de vaste verbindingen, heb je neiging, óveral bruggen te willen zien! ☞ Maurik moet wel een oud plaatsje zijn, maar weinig is er te beleven en interessanter is Beusichem, dat tenminste nu ook nog wat beteekenis heeft met zijn jaarlijksche paardenmarkt in den zomer, een week later door een schapen- en varkensmarkt gevolgd; tusschen beide in valt dan de kermis. ☞ Die paardenmarkt van Beusichem is een traditie, die verder terug gaat dan die van de bekende Elster markt. En we zagen, dat deze van 1711 dateerde. — Verbazend oud is dit land! Het lijkt bijna onbegrijpelijk, dat er al zóó vroeg menschen woonden in een streek, die zeker iederen winter

DE ZIJGEVEL VAN DE NED. HERVORMDE KERK TE ECK EN WIEL

onderliep en die nog zoo slecht beveiligd was tegen het water. — In 960 wordt Beusichem al genoemd; in 1131 wordt het dorp als kerkelijke parochie onderhoorig aan het St. Janskapittel te Utrecht. In 1145 verviel het aan Buren. ☒ Reeds in de 15de eeuw had Beusichem een — we zouden bijna kunnen zeggen internationale — bekendheid als centrum van paardenfokkerij. Als zodanig wordt het in 1464 speciaal vermeld. De huizen werden in vroeger eeuwen extra groot gebouwd en van gastvertrekken voorzien, met het oog op de vreemdelingen. Dat waren meest Fransche en Belgische paardenkoopers, die ieder jaar voor een dag of vijf, zes in het dorp hun intrek namen en dan hun inkoop voor het geheele jaar deden. Dat zooiets geld in het laadje bracht, ligt voor de hand en menig oud huis in Beusichem blijkt wel zeer groot gebouwd te zijn voor zoo'n klein dorp. ☒ Voordat Beusichem aan Buren verviel, behoorde het als heerlijkheid tot het graafschap Teisterbant, waarover we boven al spraken. ☒

Vlakbij ligt Zoelmond, waar inderdaad vroeger de Zoel uitmondde, een verdwenen riviertje dat Lek en Waal verbond en in het zuid-oosten van de Neder-Betuwe langs Zoelen stroomde. Zoelen met het kasteel zullen we de volgende week nog bezoeken, evenals het centrum van het land, waar we tot nu toe in een behoedzame bocht omheen zijn getrokken: het zeer oude stadje Buren. (Slot volgt)

HET LEVEN OP EEN VULKAAN IN DE MINAHASSA

DOOR J. H. R. BROEDER

ONWILLEKEURIG zal de lezer bij het lezen van dezen titel aan een of ander griezeverhaal denken en ik gevoel me dan ook verplicht, om te beginnen met de lezers, die een griezeverhaal mochten verwachten, teleur te stellen met de mededeeling, dat er in het geheel geen griezeverhaal komt en het leven op vulkanen

Foto J. H. R. Broeder

MODDERPUT, WAAROMHEEN EENIGE KLEINE GATEN, GEVULD MET KOKENDEN MODDER

VOORJAAR BIJ OCHTEN

meer interessant dan beangstigend is, vooropgesteld dat hier bedoeld is het leven op rustige vulkanen. ☒ Er is vermoedelijk geen plekje in onzen mooien Oost, waar zulk een enorme verscheidenheid van vulkanische verschijnselen bijeengegaaard is, als de Minahassa en wie zich tijd en moeite gunt, om deze immer boeiende natuurwonderen te gaan opzoeken, kan maanden lang elken vrijen dag besteden aan andere wandelingen in vulkanisch terrein en daarbij telkens iets anders ontdekken. ☒ Ik heb U reeds het een en ander verteld van het Linowmeer en zijn omgeving, doch bij die gelegenheid voornamelijk de „sajok“-visscherij besproken. Ik zal nu eens het een en ander vertellen over de vulkanische verschijnselen. Beginnen we dan maar eerst eens met de kaart van de Minahassa te bekijken, om een beter beeld te krijgen van de ligging van het terrein, waarheen wij onze wandelingen zullen maken. Trekken wij dan een lijn van Tomohon naar Toमारatas — Langoan — Remboken en van daar langs het Tondanomeer weer terug naar Tomohon, dan hebben wij ten naaste bij wel het terrein dat de grootste verscheidenheid van vulkanische verschijnselen biedt, het terrein, waar de menschen in den waren zin des woords op een vulkaan leven. ☒ Het begint al, zoodra men voorbij Tomohon de kampong Sarongsong is gepasseerd; men ruikt de sterke zwavellucht, welke hangt boven het uitgestrekte solfatarenveld, rechts van den weg. Rijdt men er zonder meer voorbij, dan gelijkt dit veld op een grauwe, dorre vallei tusschen de omringende heuvels, waaruit in den vroegen morgen op verschillende plaatsen dikke witte dampwolkjes omhoog stijgen. Komt men later op den dag, dan is de lucht zooveel warmer door de zonnehitte, dat de damp- en zwavelwolken minder goed zijn waar te nemen. Wij zullen even van den grooten weg afstappen en voorzichtig een wandeling ondernemen door het solfatarenveld. Dit moet inderdaad voorzichtig gebeuren, langzaam, hier en daar stap voor stap en vóór ge Uw voet ergens neerzet, dient ge eerst even met een wandelstok te probeeren, of de bodem U wel dragen kan. Het kan U hierbij overkomen, dat Uw stok bij den prik in den bodem den grond inschiet, alsof gij hem in boter hadt gestoken: de ondergrond blijkt een warme brei en uit het gat, dat ge met Uw wandelstok hebt geprikt, schiet warme, sterk zwavelhoudende lucht omhoog. Ge voelt, dat we hier op gevaarlijk terrein zijn en dat we al zoekende een paadje moeten vinden, dat ons langs den breipot voert over meer vasten ondergrond. Wij volgen dan min of meer bij intuïtie de meer begroeide plekken, maar ook die blijken niet geheel betrouwbaar. Even stilstaan: hebt ge dat geluid daareven gehoord? Waar precies kan ik ook nog niet zeggen, maar ik meen daar rechts van het paadje in die struikjes. Weer even stilstaan en aandachtig luisteren: daar hooren we het weer: „bloop — toef — bloep!“ en zoo gaat het maar door. We hebben de goede richting, slaan wat struikgewas opzij en staan dan plotseling voor een put van circa vier meter door-

snede; in het midden een gat, waarin kokende modder van volkomen effen grijsgrauwe kleur. Uit den modder werken zich voortdurend water- en zwaveldampen omhoog, soms met zulk een kracht, dat ze den modder eenige meters omhoog slingeren en dus kleine spuiters vormen. Rondom het groote gat zien we ettelijke kleinere, waarin dezelfde verschijnselen. De uitgestooten modder, welke naast de putten wordt geworpen, verdroogt er op den heeten bodem en door de zonne-

terenden invloed van zon, regen, heete zwavel- en luchtdampen. In het hier en daar afstroomende water ziet men lange groene strepen, hetgeen algen blijken te zijn. In de groote kom verkeert het kokende water in bruisend bewegen van onafgebroken werking. Wij treffen er nog een zonderlinge formatie van een opbouwend vulkaantje aan, dat den uitgestooten modder ringvormig om zich heen verspreidt en zich zodoende geleidelijk opbouwt. Het materiaal, dat te

dun is om zich stevig vast te zetten, vloeit rondom deze ringen weg. Men moet zeer omzichtig te werk gaan om deze verschijnselen te fotografeeren; men kan er niet te dicht bij komen, omdat men dan kans loopt, in den zachten, heeten, bodem weg te zakken: bovendien loopt men bij spuiters het risico, op een kleine lading kokenden modder te worden onthaald. Met wat beleid en geduld slaagt men echter wel en heeft men succes, dan is de voldoening des te grooter, naarmate men meer moeite moest doen of risico's moest nemen om te bereiken wat men wenschte.

Wanneer we nu terugwandelen van dezen heksenketel langs het Linow-Meer in de richting Lahendong, wordt onze aandacht getrokken door een groen-gele plek aan de Noord-Oost-zijde van het meer, daar, waar de krijtwitte kaolinewanden het dichtst het meer naderen. We zullen daar even een kijkje gaan nemen, omdat het de moeite van de wandeling alleszins waard is. Hoe dichter wij die plek naderen, hoe meer beweging we in het meer waarnemen en op de plaats zelf aangekomen, blijkt, dat we ons hier boven een druk werkenden haard bevinden. Wij moeten hier weer erg voorzichtig zijn, want de bodem is bros en het blaast en sist weer aan alle kanten. In het water een beweging, alsof het kookt: het water is inderdaad ook warm. Om het eens persoonlijk te controleeren, heb ik me een keer in zwempak gestoken en me bij het afwateringssluisje in het meer begeven. Hierbij deed ik de eigenaardige ervaring op, dat, toen ik op mijn teenen door den modder naar het diepere gedeelte waadde, ik hier en daar met een sterk verwarmden ondergrond in aanraking kwam en daarbij blijkbaar zwaveldampen, die zich in den modder hadden opgehoopt, vrij maakte, hetgeen een bijna ondraaglijken stank veroorzaakte. Vlak bij de hiervoor bedoelde geelgroene plek kon ik, heel behoedzaam

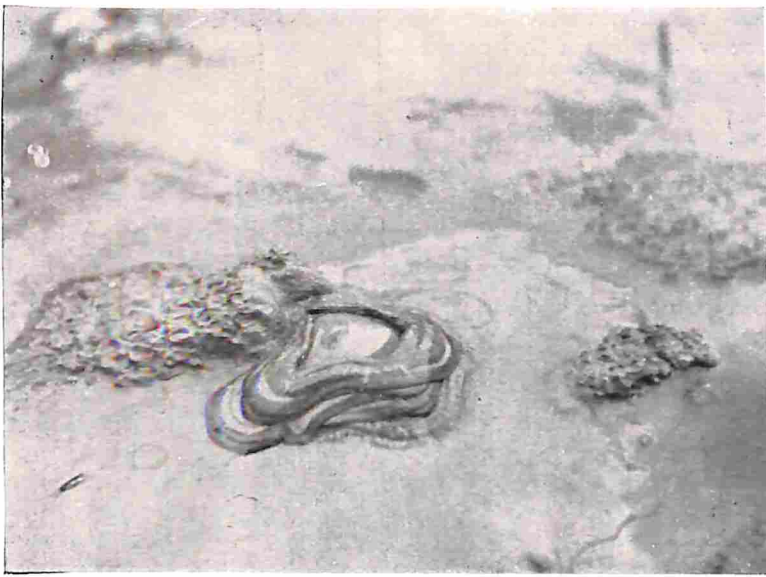

Foto J. H. R. Broeder

OPBORRELEND VULKAANTJE, DAT ZICH RINGVORMIG OPBOUWT

lopend, een eind vooruitkomen, doch hoe meer ik het strand naderde, hoe meer de brosse bodem afbrokkelde en me kennis deed maken met in hitte toenemende onderlagen, zoodat ik het veiliger vond, van verdere onderzoekingen af te zien. In de geschiedenis van de Minahassa kunnen we lezen, dat in den jare 1830 een natuuronderzoeker, professor Conte Carlo de Vidua de Consano, op dit plekje niet de noodige voorzichtigheid betrachtte en bij een missstap gedeeltelijk in den heeten modder verzonk, waarbij hij dusdanige brandwonden opliep, dat hij aan de gevolgen overleed. Nu merk ik, dat ik tenslotte toch met een griezelverhaaltje bezig ben, hetgeen niet de bedoeling was. We zullen daarom gauw oversteken

van een enorme kracht, waarvan men den omvang op geen stukken na kan peilen, doch die zich voorloepig alleen uit in grimmig geblaas en gebrom. Is de zichtbare werking in den Westmoesson hooger, het geluid is weer intensiever in den Oostmoesson; in beide gevallen imponeert het verschijnsel en voelt de mensch zich klein. Maar kom, wij moeten verder en zullen het paadje volgen, dat ons weer naar den grooten weg brengt langs kokend water, spuiters en dampbronnen. Merkwaardig zal het den lezer toeschijnen, als ik nu vertel, dat rondom en tusschen al deze verschijnselen de tanie (landbouwer) hier zijn sawah beplant, zijn padie en groente oogst. Hij leeft en werkt op een bodem, die onafgebroken vulkanische werking vertoont, doch het schijnt hem niet te deren en hij leeft er zijn leven als overal elders, doch zonder eenige gedachte aan de onaangename verrassingen, welke zulk een bodem hem eenmaal zou kunnen bereiden. We zullen nu even een kijkje nemen in het zwavelveld ten Zuid-Oosten van het Linow-meer. U ziet het terrein hiernaast op de foto, een breede, witgrijze streep tusschen de heuvels, eindigend bij een groote, diepe kom van circa 20 meter middellijn, gevuld met kokend water. Ook hier weer een behoedzame tocht van een der heuveltoppen langs heetwaterbronnen, modderputten en blazende zwavelbronnen, om bij deze interessante groote kom te komen. Aan alle kanten geblaas en gesis, een echte heksenketel, en als men nu en dan den wind tegen krijgt, staat men in een dichten nevel van warme dampen, die het uitzicht belemmeren en de ademhaling zeer bemoeilijken. De omgeving van dezen heksenketel is hoogst interessant; de bodem is hier en daar bedekt met aluinsteenkristallen in formaties als koraal in zee; elders knalgele zwavelkristallen bij sterk werkende solfataren; gesteente en rotsen rondom de kom sterk verweerd onder den ver-

Foto J. H. R. Broeder

ZWAVELVELD BIJ HET LINOW-MEER MET DIEPEN PUT KOKEND WATER

lopend, een eind vooruitkomen, doch hoe meer ik het strand naderde, hoe meer de brosse bodem afbrokkelde en me kennis deed maken met in hitte toenemende onderlagen, zoodat ik het veiliger vond, van verdere onderzoekingen af te zien. In de geschiedenis van de Minahassa kunnen we lezen, dat in den jare 1830 een natuuronderzoeker, professor Conte Carlo de Vidua de Consano, op dit plekje niet de noodige voorzichtigheid betrachtte en bij een missstap gedeeltelijk in den heeten modder verzonk, waarbij hij dusdanige brandwonden opliep, dat hij aan de gevolgen overleed. Nu merk ik, dat ik tenslotte toch met een griezelverhaaltje bezig ben, hetgeen niet de bedoeling was. We zullen daarom gauw oversteken

lopend, een eind vooruitkomen, doch hoe meer ik het strand naderde, hoe meer de brosse bodem afbrokkelde en me kennis deed maken met in hitte toenemende onderlagen, zoodat ik het veiliger vond, van verdere onderzoekingen af te zien. In de geschiedenis van de Minahassa kunnen we lezen, dat in den jare 1830 een natuuronderzoeker, professor Conte Carlo de Vidua de Consano, op dit plekje niet de noodige voorzichtigheid betrachtte en bij een missstap gedeeltelijk in den heeten modder verzonk, waarbij hij dusdanige brandwonden opliep, dat hij aan de gevolgen overleed. Nu merk ik, dat ik tenslotte toch met een griezelverhaaltje bezig ben, hetgeen niet de bedoeling was. We zullen daarom gauw oversteken

naar een veilig paadje, dat ons langs de kaoline-formatie voert te midden van pruttelende, heete modderputten, brommende, stoomende en sissende solfataren en fumarolen. De bodemformaties zijn interessant; de totale indruk is die van verblindend helwitte porceleinaarde, die bij nadere beschouwing een uitgebreide nuanceering van kleuren blijkt te bezitten, waarin roestbruin, zachtgeel, groen en leikleur domineren; op vele plaatsen is de formatie bezet met hardgele zwavelkristallen, waartusschen als diamanten schitteren de facetten van de aluinafzetting, die ook hier veelvuldig voorkomt. We zullen over een paar weken onzen tocht voortzetten, want er is nog heel veel moois te zien.

OVER ZEEËGELS EN HUN VERWANTEN

DOOR DR. H. ENGEL

ER is een diergroep, die uitsluitend beperkt is tot de zee. Dit is een uitzondering, want van de meeste zeedieren zijn er tenminste wel enkele familieleden overgegaan naar het zoete water. Die groep, waarvan er dus geen enkele in zoet water voorkomt, zijn de Stekelhuidigen of Echinodermen. De zeeëgels, die het speciale onderwerp van onze bespreking uitmaken, vormen een onderdeel daarvan. Reeds door hun uiterlijken vorm onderscheiden de Stekelhuidigen zich van alle andere dieren. Het zijn eigenaardige vormen, die men gemakkelijk herkent. Ze zijn altijd vijfstralig gebouwd, zijn in het bezit van een harde huid, die bij onze zeeëgels zelfs tot een hard, hol pantser geworden is, en bezitten de eigenaardigheid als voortbewegings- en als tastorganen kleine voetjes, of beter gezegd lange dunwandige ronde zakjes, te gebruiken. Ze kunnen deze uit een kanalenstelsel in hun lichaam met water vullen, zoodat ze naar buiten uitstulpen.

Om ze te ontspannen en te verkorten worden ze dan geleidigd. Meestal dragen die voetjes aan hun uiteinde een zuignapje, zoodat ze er zich mee kunnen vasthouden aan een vasten ondergrond. Soms ook zijn ze puntig aan hun uiteinde of dienen slechts als tastorgaan. Het watervaatstelsel, waarmee ze hun voetjes vullen en ledigen, is om zoo te zeggen hun trots en hun glorie. Het water wordt gewoon uit de zee opgenomen, maar eerst gezeefd door een met fijne gaatjes voorziene plaat in de huid, die daarom de zeefplaat of ook wel madreporenplaat heet. Dien laatsten naam heeft hij te danken aan het feit, dat hij veel gelijkt op bepaalde koralen, Madreporia genaamd, die evenals de zeefplaat aan de oppervlakte voorzien zijn van opstaande fijne bladen, die van het midden uit naar buiten stralen. Evenals vrijwel alles in het lichaam van een Stekelhuidige, verdeelt dat watervaatstelsel zich in vijven, overeenkomstig de vijf parten van het lichaam. In vijf rijen staan de voetjes op de huid en vijf watervaten komen daarmee aan binnenzijde van die huid overeen. Voor elk van de honderden voetjes wordt een fijn kanaaltje afgegeven, dat door de huid heenboort. Bij elk voetje behoort aan de binnenzijde een blaasje, dat zich vult, wanneer het voetje zich ledigt en dat zich weer kan samentrekken om dit te vullen. Men ziet: een wonderlijk perfecte inrichting, en toch zijn het geen zeer actieve, noch psychisch belangrijke dieren. ☒ Vijf is ook het aantal van hun eierstokken. Soms worden de eieren pas gelegd als de larfjes al bijna volgroeid zijn, een enkele maal strekt de zorg zich zelfs ook over de jonge larven uit. Maar dan ontbreekt ook meestal een stadium in hun ontwikkeling, dat de anderen allemaal vertoonen, namelijk dat van vrij zwemmende larve:

kleine actieve, met fijne trilhaartjes rondzwemmende diertjes, die heelemaal niets van de ouders weg hebben. Pas als na eenigen tijd hun lust tot zwemmen bekoeld is en zij daardoor tevens voor de verspreiding van de soort gezorgd hebben, gaan ze over tot een algeheele gedaanteverwisseling. Dikwijls ontstaat het volwassen dier in een deel van het larfje en tenslotte hangt dan het larvelichaam er als een aanhangsel bij. ☒ Het is een echte ouderwetsche diergroep, een diergroep, die reeds voorkwam in het verste verleden van onze aarde. Reeds in de oudste versteeningen, waarin Moeder Natuur voor ons de geschiedenis van haar eerste bewoners heeft vastgelegd, komen Stekelhuidigen voor en in hoofdzaak zijn die hetzelfde gebouwd als de nu nog levende. Men moet nu

niet denken, dat er vóór zij op aarde verschenen geen dieren waren. Door hun hard skelet zijn zij bijzonder geschikt om als versteening bewaard te worden, wat men van andere eenvoudige (of zooals men zegt primitieve) diergroepen niet kan zeggen. Hoe dat zij, oud zijn ze en ouderwetsch ook en dat verklaart waarschijnlijk ook, waarom ze zoo uit den tijd vallen en zoo weinige voor ons nuttige soorten bevatten. Want het is wel een eigenaardig feit, dat er in de meeste andere, minder conservatief aandoende en meer soepele vormen, altijd wel enkele zijn, die zich aan den huidige tijd, aan de tegenwoordige toestanden, aan de tegenwoordige dieren en zelfs soms aan den mensch aangepast hebben. Dat kan men van de starre Stekelhuidigen niet zeggen. Wanneer de zeesterren zich op de oesterkweekerijen werpen, of de visschen

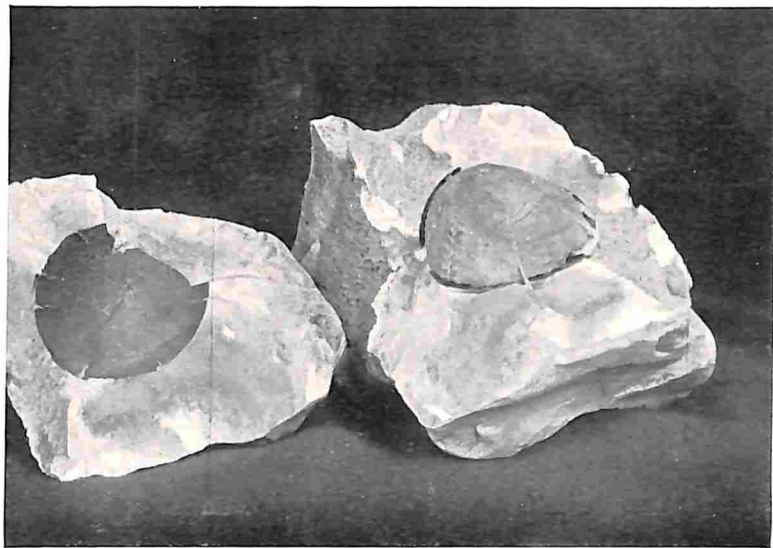
van de vischhaken eten, doen ze daarbij niet iets anders dan hun gewone levenswijze op den zeebodem volgen en opeten wat er voor de hand komt. Wanneer diezelfde zeesterren bij duizenden als kunstmest gebruikt worden, blijft dit ook al niet anders dan een toevallig gebeuren, men heeft nooit het gevoel, dat die dieren als geschapen zijn om als

mest te dienen. ☒ Alleen de smulpapen hebben kans gezien ook zelfs deze dieren aan hun culinaire geneugten dienstbaar te maken. Allereerst de zoogenaamde zee-koekommers, die als tripang op de spijslijst onzer Gele Broeders prijken en in de tweede plaats, de zeeëgels, wier eieren men uit de doormidden gespleten schaal als „frutti di mare”, als een ware zeeëgelkaviaar verorbert. ☒ De Zeekomkommers staan in het rijk der Stekelhuidigen in zooverre apart, dat ze geen uitwendig zichtbaar skelet bezitten, bij hen ligt het in den vorm van allerfraaiste kleine kalklichaampjes in de huid verborgen. Het zijn eigenlijk

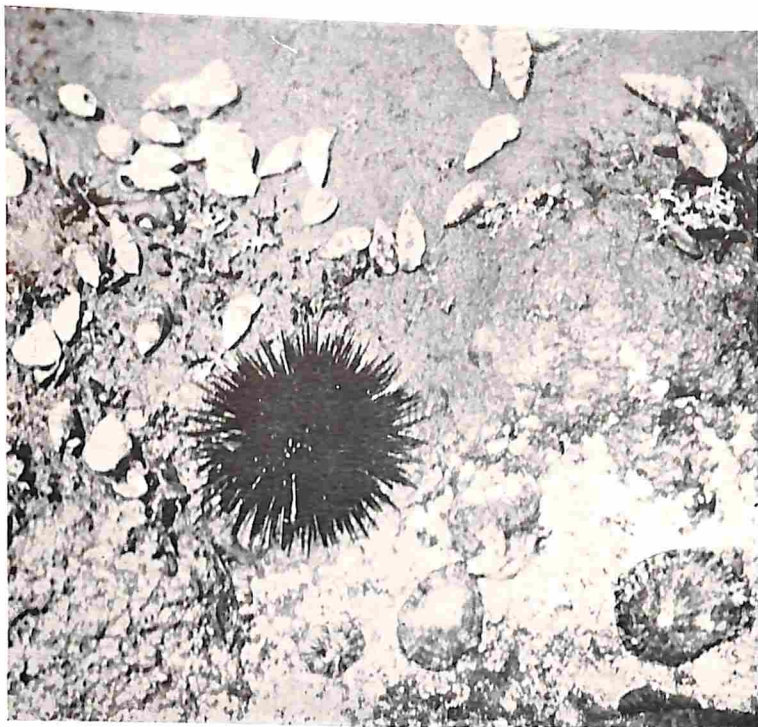
grote dikke wormen en het eenige, waaraan men dadelijk den Stekelhuidige herkent, zijn de rijen van zuigvoetjes in vijf banen over het lichaam. Ze leven ook als wormen. Evenals onze wormen (Darwin heeft daar een zeer bekend boek over geschreven) zich verdienstelijk maken, door zich dóór den akkerbodem heen te eten en zoo als het ware alles tot een zachte losse vruchtbare humus te maken, en er voor zorgen, dat er maar weinig resten van planten en dieren lang liggen te rotten, zoo zorgen ook de zeekomkommers er voor, dat het gruis van de koraalriffen tot koraalzand wordt. Zij eten dat gruis namelijk en vinden hun voedsel in de organische resten, die zich daarin nog bevinden. Neemt men een zeekomkommer in de hand, dan spuiten er achter uit zijn lichaam een paar stralen water, dat is het ademwater. Sommige soorten, er schijnen onder deze dieren ook allerlei temperamenten voor te komen, verdragen een dergelijke handeling niet rustig. Zij stellen zich te weer, dat wil zeggen, zij stooten een kluwen lange kleverige draden uit, de zoogenaamde Cuviersche buizen, zoo genoemd naar den grooten Franschen zoöloog Cuvier,

EEN VERSTEENDE ZEEËGEL

DE STEEN, WAARIN DE ZEEËGEL ZICH BEVOND, IN TWEEËN GESPLETEN

EEN ZEEËGEL OP HET STRAND. BIJ LAAG WATER ACHTER-
GEBLEVEN

(Foto uit Bartels, „Belauschtes Leben". Uitg. Hugo Bermühler Verlag, Berlin)

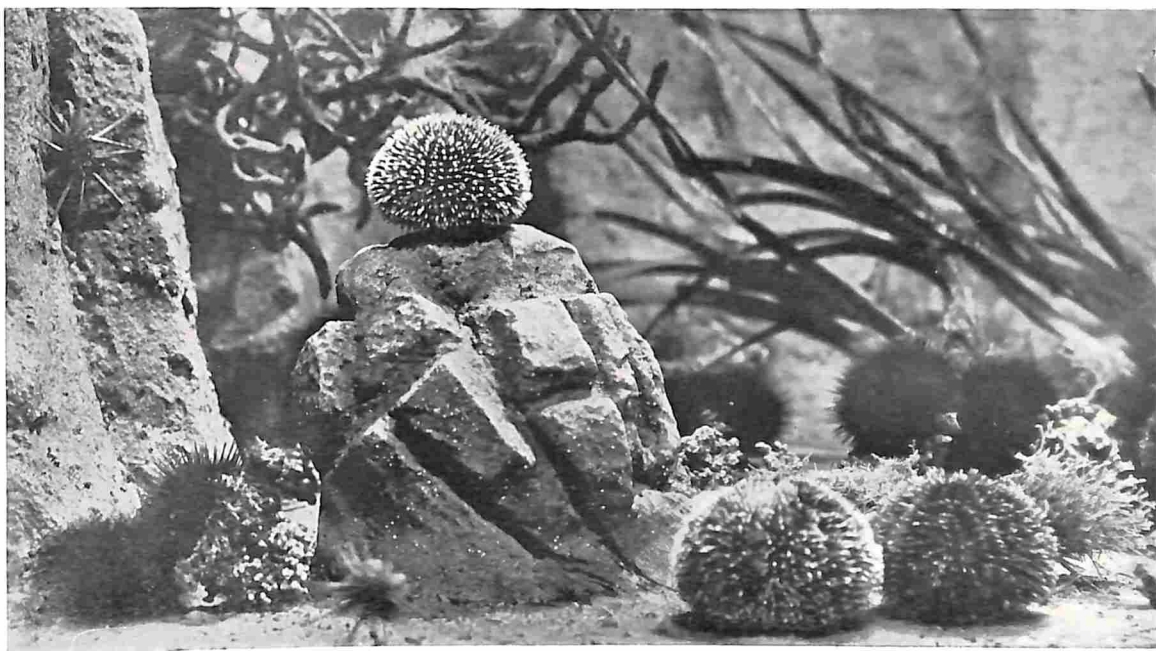
Inspecteur-generaal van het onderwijs onder Napoleon en als zoodanig ook van grooten invloed op het onderwijs hier te lande in dien tijd. ☒ Dit uitstooten heeft altijd plaats wanneer het dier onaangenaam geprikkeld wordt. Al mogen ons die kleverige draden behalve een onaangenaam gevoel ook weinig afschrikkends geven, men kan zich gemakkelijk begrijpen, dat zijn gewone vijanden: zeesterren, slakken en krabben in die kleverige massa verward raken en hem de gelegenheid geven te ontkomen. Er zijn zelfs soorten, die niet alleen deze Cuviersche buizen, maar ook alle andere ingewanden uitstooten. Ja, men trof in onzen Oost gedurende de Expeditie met de „Siboga" een zeekomkommer aan, die half begraven in het zand leefde. Zijn wijdivertakte tentakelkrans stak hij daar boven uit als een verleidelijk „zitje" voor kreeftjes en ander kleingoed. Zoo nu en dan werd een van de tentakels in den mond gestoken en afgelikt. Toen de expeditieleden nu zich meester wilden maken van dit dier, bemerkten ze, dat wanneer ze het beetpakten, ze slechts het voorstuk met de tentakels in de hand hielden, het achterstuk snoerde zich eenvoudig van het voorstuk af, zooals een hagedis dit wel eens doet, met zijn staart, dien men dan in de hand houdt. Het achterstuk ontkwam en vormde langzamerhand een nieuw voorstuk. Want dat is het wonderlijke van deze dieren, dat, zelfs als ze hun geheelen lichaamsinhoud, of stukken van hun lichaam verliezen, het ontbrekende gemakkelijk weer aangroeit. Men noemt dit het regeneratievermogen, en dat is in de geheele groep van de Stekelhuidigen zeer sterk en is ook al weer een bewijs ervoor dat ze „primitieve" dieren zijn. ☒ Nu wordt dan, vooral in China, de huid dezer Zeekomkommers als een speciale lekkernij beschouwd en als een deugdzaam opwekkingsmiddel. De dieren worden gevangen door duikers of met behulp van harpoenen, ook in onzen Oost. Eerst worden ze gekookt, met aromatische bladeren en boombast. Dan droogt men ze in de zon en tenslotte worden ze gerookt. Die droge dieren worden dan als tripang verhandeld, vooral naar China. Daar maakt men ze schoon, laat ze 24 tot 48 uur in zoet water weken, totdat ze opzwellen tot een gelei, die men dan in kleine blokjes snijdt en op allerlei

wijzen in spijzen en soepen verwerkt. Er zijn natuurlijk tal van kwaliteiten en soorten (waarbij waarschijnlijk ook het aantal kalklichaampjes in de huid een gewichtige rol speelt!). ☒ In 1919 werden meer dan 70.000 kg. tripang met een waarde van 763.000 gulden uit ons Indië uitgevoerd. De groote vraag naar dit gerecht heeft zelfs de Amerikanen er toegebracht te pogen hun rijke zeekomkommergebieden, vooral de Westindische eilanden, de Bahamas enz. in dit opzicht produktief te maken. (Slot volgt)

Karpathisch Rusland, land van tegenstellingen

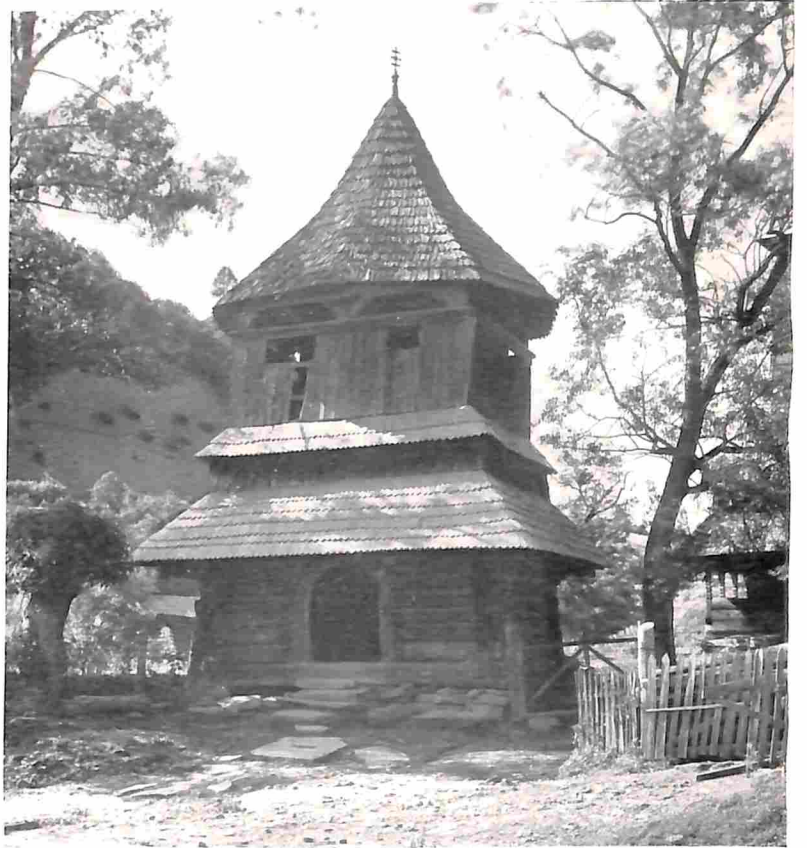
DOOR IR. J. C. DE VRIES

WEL nergens in Europa bestonden, en bestaan helaas nog, hoewel in mindere mate dan vroeger, zulke schrijnende tegenstellingen als in Karpathisch Rusland, de meest Oostelijke uithoek der Tsjechoslovaaksche Republiek. Armoede, honger en ellende waren hier dagelijksche gasten; verschrikkelijke ziekten teisterden de bevolking; uitbuiting door grootgrondbezitters en geestelijken was hier aan de orde van den dag. Maar daarnaast heeft deze landstreek een natuurschoon, zooals men slechts zelden treft, en die men zelfs met de geijkte termen uit toeristische reclame-brochures, als b.v. „weergaloos", „onbeschrijfelijk", „adembenemend" en dergelijke, moeilijk betitelen kan. In de internationale pers hebben de meest uiteenlopende berichten gestaan over deze landstreek en haar bewoners, en met name aan de Tsjechoslovaaksche Regeering, die Karpathisch Rusland „overnam" na afloop van den wereldoorlog, werden dikwijls de heftigste verwijten gemaakt over de z.g. geld-verspillende en ondoelmatige wijze, waarmee men hier te werk ging om de bevolking eenige beschaving en de zoo noodige welvaart bij te brengen. ☒ Hoewel ik reeds vóór enkele jaren een kort bezoek bracht aan Karpathisch Rusland, dikwijls ook Roethenië genoemd, was ik eerst kortgeleden in staat er vrij langdurig te verblijven, het land te bereizen, per auto, te voet en te paard, al naar gelang van de weg-accomodatie, en met de bewoners en vooraanstaande persoonlijkheden te spreken over de verschillende vraagstukken, die hier aan de orde van den dag zijn. Objectief en onpartijdig geoordeeld, kan men den Tsjechoslovaken niets dan lof toezwaaien voor de waarlijk energieke en doortastende wijze, waarop zij sinds enkele jaren pogen de bestaande toestanden te verbeteren en de volksbeschaving op hooger peil te brengen. Men oordeele slechts. In 1910 waren er volgens de Hongaarsche statistieken slechts 69 scholen, terwijl de bevolking gedwongen werd het Magyaarsch als moedertaal aan te nemen; thans zijn er niet minder dan 879 onderwijsinrichtingen, die zich, wat de onderwijstaal betreft, geheel richten naar de plaatselijk ontstane dialecten

ZICH VASTHOUDEND MET HUN HONDERDEN ZUIGVOETJES OF WANDELEND OP DE BE-
WEEGELIJKE STEKELS, KLIMMEN DE ZEEËGELS TUSSCHEN DE ROTSSEN ROND

en talen. Een gevolg hiervan is, dat er thans in Karpathisch Rusland scholen zijn in 11 talen; ja zelfs is er te Užhorod, de hoofdstad, een Zigeunerschool, de eerste en vooralsnog eenige proefneming van deze soort. Het alkoholisme werd uitgeroeid; de z.g. „Koblina” en „Rokovina”, de belastingen, die aan geestelijken betaald moesten worden, en die de laatste sporen van heerdienst vertoonden, werden opgeheven; de door den wereldoorlog geleden schade (jarenlang was Karpathisch Rusland het slagveld der Oostenrijksche, Poolsche en Russische legers) werd hersteld en de bevolking kreeg een geldsom voor eventueel geleden persoonlijke, materiele verliezen. De administratie werd gereorganiseerd, post- en telefoondienst ingesteld, wegen aangelegd (de wegen in Karpathisch-Rusland zijn inderdaad uitstekend), bruggen gebouwd, rivieren gereguleerd, een stelselmatige ontginning der oerwouden georganiseerd; kortom, in enkele jaren is hier een Titanenwerk verricht, dat helaas nu en dan stopgezet moest worden wegens gebrek aan de noodige geldmiddelen. Twee dingen zijn er, die Karpathisch Rusland voornamelijk karakteriseeren, d.i. ten eerste de armoede en ten tweede de godsdienstkwesies. Deze laatsten werden opgelost, doordat de Regeering met een grootmoedig gebaar op staatskosten kerken liet bouwen voor de verschillende richtingen. De verschrikkelijke ziekten, die hier heerschten, voornamelijk door ondervoeding en onkunde betreffende de meest eenvoudige hygiëne, worden energiek bestreden; ziekenhuizen — waarvan ik speciaal het Staatskinderziekenhuis te Mukačevo vermeld — verzezen als paddestoelen uit den grond; artsen waren verplicht, zelfs in de meest afgelegen plaatsen, kosteloze geneeskundige hulp te verleen aan armen. Ten slotte zij nog vermeld, dat men door deskundige voorlichting op het gebied van landbouw en veeteelt, vruchtbaarmaking van den bodem en dergelijke, de bevolking den weg wijst naar een betere materiele toekomst en haar, tot nu toe poovere, levensomstandigheden, helpt verbeteren. Het spreekt vanzelf, dat in de enkele jaren, dat men hier reorganiseert, uit de aard der zaak nog geen utopie is bereikt, doch wat gedaan kon worden, is gedaan. ☼ Schrijnend zijn de tegenstellingen in Karpathisch Rusland, hoewel ze meer en meer verdwijnen, bont is er ook het leven. Užhorod, de hoofdstad, dat men na een langdurige treinreis, of na een vliegtocht van enkele uren van Praag uit op comfortabele wijze bereiken kan, is een merkwaardig voorbeeld van deze bontheid, die een ongewone bekoring heeft voor den Westerling. Evenals in vele steden en dorpen van Joegoslavië wemelt het hier van militairen; in de eerste plaats maakt het dus den indruk van een garnizoensstadje. Maar daarnaast heeft men sterk den indruk, dat het een soort nederzetting is van blanke, beschaafde menschen in een, door „inboorlingen” bewoond, gebied, al zijn deze „inboorlingen” dan ook goethartige Roethenen,

KLOKKENSPEL VAN DE HOUTEN KERK TE TORUŇ

Slovaken, Klein-Russen en Roemenen, die weliswaar zwartbruin gebrand zijn door den haast tropischen zonnegloed, maar overigens geen „Afrika”-allures bezitten. Naast de vele moderne huizen en staatsgebouwen, die de Tsjechoslovaken in de laatste jaren hier gebouwd hebben, ziet men echter nog vele krotwoningen, die in Nederland het twijfelachtige praedicaat „onbewoonbaar verklaard” alle eer zouden aandoen. Užhorod bezit een schouwburg, bioscopen, aanlokkelijke winkels, zelfs anderhalve asphaltstraat en verschillende „West-Europeesche” attributen, maar daarnaast wemelt het nog van kleine, schilderachtige drankhuisjes, waar de smachtende Zigeunermuziek hoogtij viert en de goudparelende Tokayer- en Irmeš-wijn vloeit; wemelt het nog van haast onbegaanbare straten en zijn de toestanden nog van „anno dazumal”. Ossenwagens zijn er evenzeer in trek als elegante automobielen; volgens de Fransche keuken toe bereide spijzen kan men er evengoed krijgen als de oude, inheemsche schotels; men danst er evengoed fox-trott als den oekraïnschen nationalen dans, Azië en Europa ontmoeten elkaar hier en wellicht zal

binnen afzienbaren tijd Europa het pleit gewonnen hebben en, in zekeren zin jammer genoeg, het oude, schilderachtige Azië verdringen. ☼ Even bont als Užhorod zijn ook de andere steden van Karpathisch Rusland, voorzooover men tenminste, volgens onzen maatstaf, van „steden” kan spreken. Mukačevo, meer oostelijk gelegen, zal waarschijnlijk eens de hoofdstad worden in de plaats van Užhorod, zoodra Karpathisch Rusland een autonome Regeering gekregen zal hebben, wat, gezien de geringe ontwikkeling van het volk en het overheerschende, intellectueel beter ontwikkelde, Magyaarsche element, nog wel eenige tientallen jaren zal duren. Opmerkelijk is hier het levendige Joodsche leven. Niet ten onrechte noemt men Mukačevo wel eens het „Palestina” van Oost-Europa. De markt in Karpathisch Rusland is geheel in handen van Joden, en Mukačevo is zoo’n beetje tot hoofdplaats van het

LANDSCHAP IN KARPATISCH RUSLAND: EEN Z.G.N. POESTA

VROUWEN UIT DE STREEK VAN JAŠINA

Joodsche gedeelte der bevolking ($\pm 14\%$) gekozen. Evenals bij de in Galicië en in de Boekowina levende Joden heerscht hier veel ellende, al hebben meestal de eigenlijke bewoners van het land, de Roethenen, het nog veel slechter. Enkele idealisten, staande onder protectie van het „American Joint Distribution Committee”, doen in deze plaats een ernstige poging om de in deze streken wonende Joden, die voornamelijk van woekerhandel leven, op te heffen tot hoogstaande handwerkslieden, die harden arbeid niet schuwen. Deze poging is ten deele geslaagd, ten deele mislukt, hoe men het noemen wil. Een groot gymnasium is gebouwd voor de Joodsche kinderen, en onder leiding van Dr. Chaim Kugel wordt hier de Joodsche jeugd onderwezen; zoo ook zijn werkplaatsen en ateliers opgericht, waar de Joodsche jongens en meisjes een ambacht leeren. Geld en gebrek aan medewerking hebben deze pogingen in verschillende opzichten doen mislukken. Ook heeft de z.g. wonder-rabijn Spira, die hier woont, en wiens roem(?) reeds tot West-Europa is doorgedrongen, de moderne Joodsche beweging tegengewerkt. Deze wonder-rabijn, die bijna de geheele Joodsche bevolking tot aanhang heeft, en, zooals ik zelf meemaakte, alles behalve een „wonder”-rabijn is, maar integendeel een leugenachtigheerschap, heeft zelfs het gymnasium en de werkplaatsen vervloekt, maar niettemin hebben de Zionisten doorgezet en van de vervloeking is nog niet

veel gemerkt. ☼ Het armelijke stadje Sval'ava, op enkele uren afstands van Mukačevo, heeft wat houtindustrie en ook hier heeft de Tsjechoslovaaksche Regeering voortreffelijke scholen en sanatoria voor de haast ten doode opgeschreven kinderen, doen bouwen. In deze streek en meer naar het Noordwesten toe, is de nood onder de bevolking echter zeer groot, ja soms zóó, dat het mij beter past te zwijgen over alles, wat ik daar zag. De door de Tsjechoslovaaksche Regeering hierheen gezonden Dr. Risdorfer, die, tesamen met Mevrouw Risdorfer, veel goeds in deze omgeving verricht en o.a. tracht om een industrieschool te stichten, teneinde vooral het vrouwelijke deel der bevolking aan eenig werk te helpen, vertelde mij dat iedere poging tot verbetering der achterlijke toestanden afstuit op den onwil der bevolking. Bijgeloof en achterdocht viert hier hoogtij. Van iedere tien kinderen die hier geboren worden, sterven er ongeveer vijf, terwijl de overblijvenden meestal verre van gezond zijn. Wordt een kind geboren, dan strooit men het zand in de oogen, opdat „het goede oogen krijgen zal”; dit als staaltje van het hier heerschende bijgeloof. Toen kortgeleden de Tsjechoslovaken groote hoeveelheden cacaopoeder naar de meest arme menschen stuurden, mengde men het aan met water en verfde men er de huizen mee. Men vecht hier werkelijk tegen een overmacht en het is zeer de vraag of hier eigenlijk nog iets te redden valt en of de bevolking niet gedoemd is om uit te sterven. ☼ Hoog in het Noordoosten van Karpathisch Rusland ligt het stadje Jašina, eens de hoofdstad van de, overigens kortstondige, Hoezoelen-republiek. In dit stadje, alsook in de naaste omgeving, zijn de oude kleederdrachten en gebruiken het best bewaard gebleven, wat voornamelijk te danken is aan de betrekkelijke geïsoleerdheid van de streek. Weliswaar kan men Jašina thans via een goeden autoweg bereiken, doch deze dateert eerst van vóór enkele jaren, en overigens zijn de hier 's winters heerschende sneeuwstormen en groote koude beletselen, om met de buitenwereld in contact te treden. De hier wonende Hoezoelen, van Roetheenschen of Oekraïnschen oorsprong, die waarschijnlijk uit het nabije Polen naar hier overkwamen, hebben het minst te lijden gehad van de bijna overal in Karpathisch Rusland heerschende ellende en armoede. Zoo zijn hun ook grootendeels de verschrikkelijke epidemische ziekten bespaard gebleven, zoodat zij, in tegenstelling met de in andere deelen van Karpathisch Rusland levende Bojken, flinke, krachtig gebouwde menschen zijn, met knappe, open gezichten. Hun stevige ledematen en enorme biceps zijn voornamelijk te danken aan het houthakken, want in deze streken en ook meer naar het Oosten bevinden zich uitgestrekte oerwouden, ondoordringbaar haast, waarin nog vele wilde dieren voorkomen.

(Slot volgt)

HOUTEN GOTHISCHE KERK IN KARPATISCH RUSLAND (INVLOED VAN WEST-EUROPA!)

BLOEIENDE LIJSTERBES

LENTE IN DE DUINEN

(Slot van bladz. 267)

DAN beginnen wat later de berken te kleuren, de tint van den bodem wordt wat donkerder, de rulle zandpaden steken af in feller tint en dan, op een mooien zonnigen luwen dag, als boven je hoofd de wulp roept, ontdek je opeens ergens aan je voeten het warme paars van een paar viooltjes. En dan — dan ontglipt het groote lentegebeuren je nòg. Want er komen een paar regendagen, zoodat je niet naar buiten kunt en als je opnieuw het duinterrein in dwaalt, dan is alles groen geworden. De grond is hier en daar paars van viooltjes en verder op wit van de akkerhorn. De leeuwerik juicht en jubelt ergens ver boven je hoofd en bij het omhoog staren, als je probeeren wilt den kleinen zanger te ontdekken, zie je in het blauw van de lucht een sperwer klapwiekend voortschieten, op weg naar buit. ☼ Ergens op een beschut plekje heeft een van ons een eendennest ontdekt. Er lagen elf eieren in, zoo maar, in het ruwe nest midden in het zand, terzijde van het pad. Wat kan die eendemoeder bezield hebben om het zoo ver van het water te zoeken? Maar het schijnt een vrij veilig plekje te zijn, want een paar weken later zijn de eieren uitgekomen en de trotsche mama gaat op stap met een kroost van negen kleine wollige eendekuijken. Het is een heele reis naar het water en de kleintjes zullen wel niet alle het doel bereiken. In de duinen wordt een even felle strijd om het bestaan, om leven en dood, gestreden als in de wildste wildernis. Wezels en sperwers en Vlaamsche gaaien, een paar buizerds, kraaien en eksters, ze loeren allen in dezen tijd op het kleine jonge goed, dat hen aan een maaltijd moet helpen. Een paar jaar geleden zaten er ook nog ergens in een dalletje een paar uilen. Maar verleden jaar hebben we ze al niet meer gezien. ☼ De meidoorns bloeien dan, de knoppen vertoonen zich eerst als witte speldepunten tusschen het groen. En hier en daar vinden we ook plekken vol salomonszegels. De kamperfoelie knopt . . . Het is of het allemaal te gauw gaat opeens. Vlak naast het pad vliegt een koppel patrijzen op. We hebben hen blijkbaar gestoord in een ernstig gesprek over de beste plaats voor de eieren. En ze wreken zich door met veel gefladder onze paarden aan het schrikken te maken. Dan klinkt de schelle strijdkreet van een fazantenhaan en wat verder zien we een paar bundels bruine veeren heen en weer dansen. Het zijn twee fazanten, die aan het kijven zijn over een hennetje, dat onder een lagen struik op een paar meter afstand het einde van den strijd zit af te wachten. Haar liefde zal voor den overwinnaar zijn, natuurlijk! Vae victis! ☼ Al vechtende komen de fazanten wat dichterbij het pad. Plotseeling laat een van hen opnieuw zijn schellen kreet hooren en met een hevig vleugelmisbaar tracht hij zijn tegenstander te intimideeren. Hij schiet zijn doel voorbij. Het is niet zijn me-

deminnaar, dien hij angst aanjaagt, maar Siegfried, mijn paard. Die kan er zich zoo gauw geen rekenschap van geven, dat dit nieuwe lawaai precies hetzelfde is als wat hij zooeven hoorde, alleen maar wat dichterbij. In zijn idee is het een bontgeverfde duivel, die op hem afschiet en hij gaat er zonder uitstel van door in een ernstig pogen om in zoo kort mogelijken tijd een zoo groot mogelijken afstand te brengen tusschen ons en dien onverklaarden bonten veerenbundel. Het pad is goed, we hebben een recht eind van zestig of zeventig meter voor ons, dat is voldoende om hem te kalmeeren. Even laat ik hem gaan, zeg alleen een paar bedarende woorden en hij begint het dwaze van zijn overhaaste vlucht in te zien. Vooral wanneer hij merkt, dat het spook hem niet vervolgt. Er is een kans, dat de fazant van zijn wilde vlucht even hard geschrokken is als Siegfried van hem. ☼ De vliegende galop gaat over in een snellen, dan trageren draf. Dan stapt Siegfried rustig voort met een wat beschaamd gezicht, alsof hij zeggen wil: ja, nou weet ik ook niet precies meer waarover ik me zoo druk heb gemaakt. Maar er was toch iets, zooveel herinner ik me er wel van. ☼ De lentelucht brengt hem in een opgewekte stemming, hij draait met zijn hoofd, hij spitst de ooren, hij blijft even staan om een groen takje, dat er bijzonder verleidelijk uit schijnt te zien, af te breken. Maar met de groene blaadjes in den beweeglijken mond blijft hij staan en kijkt geïnteresseerd en ingespannen om zich heen, want hij heeft iets gezien, dat hij niet verklaren kan en hij hoort geluiden, waarover hij even moet nadenken. Het is een troepje kinderen, dat aan den anderen kant van het boschje met een grooten bal speelt. Zoodra hij het verschijnsel heeft geklasseerd en tot de conclusie is gekomen dat het niets gevaarlijks is, gaat hij voort met eten. Als we daarna verder stappen en ik niets anders zie dan groenende struiken en fel wit zand en niets anders hoor dan den wind door de takken en de vele vogelgeluiden boven en om me — daar ginds zit een nachtegaal te zingen, hij is te onderscheiden boven alle andere zangers — dan steekt hij het hoofd op en hinnikt luid en dringend. Even is het stil en dan wordt, van ver weg, zijn roep beantwoord. Er is, ergens achter een duin, een paard, dat antwoordt. Het geeft me even een stille, wonderlijke vreugde: de eenzaamheid van het duin, de geuren van den warmen grond, de zon en de wind en de blauwe wolkelooze hemel en het hinniken van de paarden, heen en weer.

SLEEDOORNBLOESEM